

CONFLICTES COPARENTALS, VIA CONTENCIOSA I MEDIACIÓ

Jordi Pérez*

Resum

La recomanació 98(1) del Consell d'Europa, sobre l'ús de la Mediació Familiar està vinculada directament a la incapacitat de l'administració de justícia per aportar solucions satisfactòries a las famílies, en el moment del divorci conjugal. La mediació és més que no un recurs, una urgent necessitat de las famílies i, per tant, de la societat, i entre les raons trobem el caràcter heterocompositiu de la legislació, la pobre cultura de divorci dels operadors i dels ciutadans, la impossibilitat de que en el procés judicial s'elaboren els aspectes intangibles del divorci, etc. La implementació de la mediació està produint un canvi en la nomenclatura dels processos de divorci, des dels termes rígids de la cultura patriarcal a altres en els que es contempla la corresponsabilitat d'ambdós progenitors en la redefinició dels vincles coparentals. La mediació rescata l'autonomia dels cònjuges, la qual cosa els ajuda a ser més competents per a negociar i acceptar els interessos de l'altre, es a dir, negociar de manera col·laborativa.

Paraules clau: mediació, coparentalitat, síndrome d'alienació parental (SAP), autocomposició.

Abstract

Recommendation 98 (1) of the Council of Europe on the use of the Family Mediation is linked directly to the incapacity of the justice administration to contribute to satisfactory solutions to the families at the moment of the conjugal divorce. The mediation it is more than a resource, it is an urgent necessity of the families and, therefore, of the society, between the causes we found the

* Psicòleg. Adreça electrònica: <jordipm@correo.cop.es>.

heterocompositiva caracter de la legislació, la poca cultura de divorci de les operadors i dels ciutadans, la impossibilitat de la qual en el procés judicial s'elaboren aspectes intangibles del divorci, etc. L'implementació de la mediació està produint un canvi en la nomenclatura dels processos, des dels termes rígids de la cultura patriarcal fins a altres en els quals la coresponsabilitat dels progenitors en la redefinició dels vincles coparentals és contemplada. La mediació rescua l'autonomia dels cònjuges, que així poden ser més competents per negociar i acceptar els interessos dels altres, és a dir, negociar de manera col·laborativa.

Key words: mediation, coparentality, parental alienation syndrome (PAS), autocomposition.

CONSIDERACIONS PRÈVIES

«La mediación no es un recurso ilegal, es alegal».
(Eloy Velasco, Director General de Justicia Generalitat Valenciana, 1996)

La mediació familiar va iniciar el seu desenvolupament cap als anys 70 als EUA. Els problemes que en va provocar l'aparició en aquell país, van ser semblants als que actualment estan sofrint les famílies espanyoles: lentitud de l'administració de justícia a dictar les resolucions (per exemple, en molts casos, les mesures provisionalíssimes són dictades fora de termini), la insatisfacció que aquestes produeixen en els ciutadans, impossibilitat legal d'atendre determinats conflictes familiars subsidiaris del divorci, etc. L'objecte de la mediació és proveir als ciutadans i la societat d'un instrument per gestionar els conflictes d'una manera **autònoma, competent i solidària**. La mediació ajuda els **cònjuges** a restaurar el seu protagonisme sobre els termes del divorci. En aquest treball no distingim entre **parelles de fet i de dret** ja que, si bé les primeres no són susceptibles de divorciar-se, en termes judicials, quan tenen fills, poden recórrer a l'administració de justícia per redefinir formalment els vincles de cada progenitor amb ells, així com les coresponsabilitats entre ambdós.

La mediació és un recurs dins les tècniques de **resolució alternativa de conflictes** complementari a la via contenciosa, de tal manera que aquesta queda reservada als cònjuges que no són capaços d'aconseguir acords satisfactoris o que prefereixen delegar en un tercer la presa de decisions sobre el futur familiar. L'objecte d'aquest treball és reflexionar sobre les conseqüències que pot tenir per als fills la separació dels progenitors, segons que aquests trien la via contenciosa o la mediació.

Hem començat aquest article amb la frase que Eloy Velasco –actualment magistrat a l’Audiència Nacional– ens va dir com a comentari informal en una entrevista a l’època que vam posar en marxa el Servei de Mediació Familiar de la Comunitat Valenciana, pels volts de l’any 1996, quan ell era director general de Justícia del Govern valencià. El motiu de reproduir-la és que expressa, d’una manera senzilla i molt pertinent, quina és la necessitat normativa de la mediació per poder complir les funcions que se li atribueixen (noteu que en aquell moment no existia Espanya cap iniciativa legislativa sobre mediació familiar). A diferència d’altres conflictes, les relacions familiars presenten aspectes intangibles com ara sentiments, emocions, creences, expectatives, frustracions, etc., que no poden ser delimitats per la llei. Conseqüentment no es poden resoldre al jutjat, més enllà de la voluntat i l’habilitat personal dels operadors de la justícia.

La gestió dels aspectes intangibles del conflicte esmentats és una de les aportacions de la mediació, amb això es facilita una negociació **compromesa, proactiva i col·laborativa** entre els cònjuges. La seua bona finalitat depèn de la capacitat del mediador per dirigir el procés i aconseguir un canvi de l’actitud, la comprensió, l’empatia, etc., entre els cònjuges.

Des que el Consell d’Europa va aprovar la recomanació 98(1) sobre l’ús de la mediació familiar, a Espanya diversos governs autonòmics van iniciar una autèntica cursa legislativa, iniciada el març del 2001 pel Govern de Catalunya, en a penes uns anys nou comunitats autònomes han aprovat les seues lleis específiques. Al seu torn, a penes set anys després de l’aprovació, les Corts catalanes han iniciat la revisió de la seua llei de MF.

Abans d’iniciar-se els processos legislatius esmentats, existien serveis de mediació a moltes comunitats autònomes que atenien les famílies sense problemes de marc legal. Els legisladors no han tingut prou en compte les legislacions i les experiències d’altres estats. N’és una prova que, en alguns aspectes, les lleis són contradictòries entre si. En aquest sentit és notori que, si bé totes les legislacions coincideixen a donar la major importància al divorci, cadascuna introdueix els seus propis objectius particulars, estableix requisits diferents per a l’exercici professional de la mediació, imposa diferents criteris sobre aspectes com ara la confidencialitat, etc. Suposem que, a mesura que els legisladors vagen coneixent millor l’abast del recurs, les lleis actuals seran revisades i s’ajustaran més a les necessitats reals de les famílies. Potser el Parlament espanyol n’aprovarà una per a tot l’estat.

INTRODUCCIÓ

L’any 1981, el Parlament espanyol va aprovar la llei anomenada com a «**ley del divorcio**», reformada el 2005 amb la coneguda popularment com a «**ley del**

divorcio exprés». Fins aquell moment, els individus i les famílies espanyoles no disposaven d'un marc per formalitzar la decisió d'interrompre la convivència, formalitzada en el seu dia amb el matrimoni civil; només existia la separació de fet... o la costosa nul·litat eclesiàstica. Durant el franquisme el matrimoni eclesiàstic era requisit previ per accedir al matrimoni civil. La manifesta bel·ligerància de l'Església Catòlica cap a qualsevol alternativa al seu model de **família (patriarcal)** i, per tant, cap al divorci, han estat causa directa de les dificultats que la societat ha tingut per disposar d'un marc legal. La seua capacitat de formar opinió pública ha estat utilitzada per dificultar la incorporació a la cultura d'aquest recurs, pels ciutadans i les institucions.

Durant els primers anys de vigència de la llei es valorava el divorci com un problema, les persones divorciades eren estigmatitzades i els fills eren tractats com a víctimes d'uns pares irresponsables, que no sabien sacrificar-se per ells. Amb el temps, la major part de la societat i dels ciutadans en reconeixen la utilitat i el perceben més com una solució. Com en altres estats, és la via elecció més ràpida i simple, que no senzilla, de resoldre una vida conjugal insatisfactòria encara que, en molts casos, el divorci no solucione els problemes que el van causar.

Aquesta manca de cultura entorn dels diversos aspectes del divorci s'evidencia en el lèxic que utilitzen els operadors de l'administració de justícia (jutges, secretaris, advocats, etc.), que no suporta la més mínima reflexió. N'hi ha prou amb esmentar termes com ara **dret de visites**, en comptes de **temps de convivència**, **ruptura familiar** com a sinònim de divorci, etc. Considerem aquest últim terme com a desideràtum, en tot cas l'única cosa que el divorci «trenca» és el vincle conjugal, no així el coparental, que es manté amb uns altres codis, amb una nova distribució dels continguts i de les funcions assignades a cada progenitor, llevat que el divorci conjugal deteriore les relacions coparentals fins al punt que s'aliene un dels progenitors. Des del punt de vista dels fills, continuen tenint un pare i una mare, que són la seua família; per tant, l'única ruptura hauria de ser la de la convivència diària amb els dos progenitors, encara que la seua família es transforme en **binuclear** (dos domicilis en què habitar, dos territoris). L'eventual gravetat d'aquesta adaptació per als fills, no la provoca el divorci sinó la disposició dels progenitors a establir vincles coparentals col·laboratius o, per contra, la seua decisió de competir entre ells. En endavant, quan fem referència als cònjuges, ho farem en la seua qualitat de **progenitors**, ja que aquest és l'objectiu que ens hem plantejat.

En la primera part d'aquest treball presentem algunes de les conseqüències que produeix la **resolució dels conflictes coparentals** per la **via contenciosa o heterocompositiva**. En la segona fem una reflexió sobre els avantatges que per als menors i per als seus progenitors ofereix la **resolució autocompositiva o mediació**.

En el primer cas, la llei atribueix a jutges i magistrats la responsabilitat de resoldre el conflicte en una **acció** (sentència) elaborada en el marc d'un **procés** judicial amb una durada de mesos, amb una tramitació complexa i uns requisits formals per complir, durant el qual se succeeixen una sèrie de decisions i d'actuacions subsidiàries a aquest. Per als cònjuges, el divorci manca d'aquesta complexitat burocràtica. Una vegada presenten els advocats la demanda, els cònjuges no reben cap informació fins que el jutge dicta la sentència. Només els cal esperar. D'una manera abrupta i extremadament rígida passen de no saber res (hi insistim: sovint durant mesos) a veure el futur de les seues vides definides sense que puguin opinar ulteriorment. Mentrestant continuen convivint dia a dia amb el mateix conflicte que ha provocat la separació. No és difícil concloure que la relació anirà empitjorant a mesura que transcórrega el temps, per això hauran de buscar solucions provisionals per aconseguir suportar l'espera. Per exemple, es poden arriscar a pactar una separació de fet, o decidir-la unilateralment; també poden incrementar el conflicte mitjançant la inclusió de nous actors, noves denúncies, manipulació dels fills, etc. El transcurs del temps sense disposar de nous recursos per gestionar el conflicte empitjora la relació i la disposició a col·laborar en la cria dels fills.

En el segon cas, el mediador ajuda els cònjuges a trobar solucions satisfactòries, per a ambdós, a través d'un **procés** de negociació personal assistit. Aquest protagonisme constitueix les persones interessades en els millors defensors de l'acord, ja que ambdós coneixen el que cadascun ha obtingut i ha cedit durant el procés de mediació. Encara més, si es donara el cas que, en acabar el procés de mediació, no estigueren satisfets amb els termes de l'acord final, no estarien obligats a complir-lo. Contràriament, en la via contenciosa, l'autoritat del jutge obliga les parts a complir la sentència. En el cas de la mediació, el mediador manca de poder formal sobre les persones interessades; el seu «**poder**» està exclusivament en la confiança que evoca en ells. La utilització de la mediació suposa un procés de capacitació i legitimació (**empowerment**) dels progenitors sobre la manera com volen organitzar les relacions coparentals en el futur.

La cultura de la via contenciosa fomenta i reforça la resistència dels progenitors a fer-se responsables del seu conflicte i, per tant, reactius a participar en un procés de mediació. Habitualment, la pretensió dels qui recorren a la via contenciosa no és resoldre el conflicte sinó aconseguir guanyar, que l'**altre** li done la raó, vèncer-lo, que l'altre «perda», encara que per a això s'haja d'assumir el propi risc de perdre. En la via contenciosa, rarament es pretén justícia, totes les parts esperen que el jutge els done absolutament la raó i que la neguen absolutament a l'altra part. En alguns casos en què el «**perdedor**» rep alguna satisfacció, aquesta pot ser percebuda pel «**vencedor**» com una pèrdua i no quede completament satisfet.

LA NARRACIÓ DEL CONFLICTE

«...y restituya el honor a su puro sufrimiento por medio de la narración». (T. Mann (1987): *El elegido*. Edhasa, Barcelona).

Per entendre els aspectes intangibles del divorci que hem esmentat anteriorment, cal introduir el concepte de **narració**, ja que la seua redefinició té una gran utilitat per aconseguir canvis d'actituds entre els progenitors. En l'aproximació a la realitat, cada persona o cada grup construeix la seua pròpia versió dels fets. En termes de Sarah Cobb, produeixen una narració, en la qual cada informació que s'emet retroalimenta no solament la narració de l'altre sinó particularment la pròpia. Les **narracions individuals** colonitzen la d'uns altres individus per construir **narracions col·lectives**. Aquestes últimes són més fàcils de construir i més difícils de modificar. A major intensitat emocional, major distorsió cognitiva i complexitat per al seu maneig. Cada part s'esforça a aconseguir nous suports personals, familiars, socials i fins i tot institucionals, i aquests, retroactivament, els animen i ofereixen el seu suport perquè continuen endavant. La conseqüència d'aquestes interaccions és l'**amplificació del conflicte**. Conseqüentment, va augmentant el nombre d'**actors en el conflicte**; cadascun té els seus propis interessos i rarament es preocupen de conèixer sincerament els dels seus «patrocinats».

El transcurs del temps sense resoldre un conflicte produeix un increment del nombre d'actors, d'interaccions negatives i de la seua complexitat; conseqüentment, les narracions es tornen rígides i unívokes, reactives a ser reformulades. Cada nou actor –entorn, professionals, institucions, etc.– que s'incorpora al conflicte, agafa una part de l'autonomia de les persones interessades i aquestes disminueixen la seua capacitat per elaborar les seues pròpies solucions.

Davant un **conflicte coparental**, com el divorci dels progenitors, els fills necessiten fer la seua pròpia narració de la situació, per poder interioritzar –com a **mecanisme adaptatiu**– la nova situació. És plausible considerar que, si habitualment conviuen amb la mare –com succeeix en aproximadament el 90 % dels casos– i el pare té un **temps de convivència** (el brutalment anomenat **dret de visites**) bastant menor, aquella, en la seua qualitat de progenitor custodi, tindrà més possibilitats de **modelar** les narracions i els **sistemes de valors** de l'infant. Per al progenitor custodi, la **temporalitat de la convivència és longitudinal**, en la mesura que per al no custodi és **transversal**. Amb això, el progenitor custodi pot elaborar estratègies de colonització de la narració dels fills per facilitar que confonguen la del seu progenitor amb la seua pròpia.

Les narracions dels progenitors solen ser diferents, la major part de les vegades contradictòries. Aquesta discrepància produeix en els fills una **dissonància**

cognitiva que, juntament amb la pressió emocional, els instal·la en un **conflicte de lleialtats**. Saben que ambdós progenitors esperen d'ells que actuen correctament, és a dir, que actuen segons les expectatives de cadascun d'ells. Aquest conflicte situa els infants davant un **dilema de doble vincle**: trien la narració que trien, traïran un dels progenitors. Aquest sentiment de traïció els pot fer sentir indignes de l'amor d'un, o d'ambdós progenitors, amb la càrrega consegüent d'inseguretat i angoixa. Per protegir-se, els infants poden **fidelitzar el vincle** amb el progenitor percebut com a més fort (el custodi) i cap a les seues propostes i rebutjar l'altre i tot allò que es represente vinculat a ell. Aquest rebuig implica la negació, més o menys explícita i contundent, del progenitor no custodi, i arriba a sofrir una **síndrome d'alienació parental**.

Quan un dels progenitors aconseguix l'adhesió del menor a la seua narració enfront de la de l'altre, el conflicte de lleialtats inicial s'intensifica perquè situa els fills en una **triangulació** que els incorpora al conflicte. Els fills ja no són «allò» de què es discuteix sinó que es converteixen en actors del conflicte. Els fills manquen de recursos per dimensionar la complexitat de la situació en què se'ls ha inclòs. La triangulació és una relació mòrbida, davant la que és difícil que els infants disposen de recursos per afrontar-la; el seu ús és una greu forma de **maltractament infantil**.

La incapacitat, personal o imposada, del progenitor no custodi per salvar el vincle amb els fills pot fer que els fills se senten «abandonats» i s'adherisquen a la narració del custodi. Encara que per a això hagen de transformar la seua pròpia narració sense cap criteri i convertir-la en més rígida, unívoca i exclouent: «*com que no confie en tu, no confie en res que vinga de tu*». Per reforçar-se, els fills neguen els aspectes positius del progenitor rebutjat i es refermen en els positius de l'imposat. Amb això tracten d'evitar incerteses sobre el futur immediat i remot. Els infants no poden viure molt de temps sense saber quan es resoldrà la situació i què passarà amb la seua vida.

Quan el progenitor alienat no aconseguix mantenir el vincle d'una manera autònoma, només li queda el recurs de tornar al jutjat per sol·licitar al jutge que protegisca el vincle amb els fills; paradoxalment, aquesta demanda d'ajuda confirma la seua debilitat enfront del progenitor custodi i reforça la judicialització de la relació. Per contra, si decideixen esperar que siguen majors, com recomanen alguns professionals, la manca de comunicació i els seus reforços negatius faran que la relació s'extingisca o s'empobrisca en extrem. Els fills poden interpretar que el motiu de la decisió del progenitor és que no són prou estimats, que té uns altres interessos, etc. En conseqüència, al progenitor rebutjat se li presenta una paradoxa difícil de resoldre: si deixa de relacionar-se amb els fills, es confirma la seua manca d'amor cap a ells. Si, per contra, insisteix a relacionar-s'hi, algú pot considerar que sotmet els fills a una pressió intolerable; segons l'opinió d'alguns professionals, han de renunciar a vincular-se amb ells fins que ho accepten

voluntàriament. Afirmacions del progenitor no custodi com ara «no passa res» o «entenc que et comportes així...», no són suficients per als fills, necessiten el vincle a pesar de totes les queixes i dificultats. Quan els fills decideixen resoldre la seua angoixa negant el progenitor no custodi, la seua decisió no dependrà només del que diga o faça aquest progenitor, ja que el poder formal el té aquell a qui s'atribueix la custòdia dels fills i necessiten sentir-se segurs que se'ls dóna permís per estimar l'altre progenitor. En els processos de divorci, el rebuig dels fills cap a un progenitor està vinculat a la por de les represàlies del custodi si persisteixen en el seu desig de relacionar-se amb el no custodi. El resultat és la conformació d'un **SAP**—Síndrome d'Alienació Parental—.

La **negació** del progenitor percebut com a més feble —quasi sempre el no custodi— és un mecanisme adaptatiu provocat i reforçat per les actituds i les conductes alienadores del progenitor amb més poder. Als fills només els és permès atendre les demandes del progenitor custodi; mentre actuen així, se senten fora de perill d'eventuals xantatges emocionals del progenitor custodi. Una vegada comprovat que el xantatge funciona, aquest serà utilitzat pel progenitor xantatgista sempre que vulga que se sotmeten al seu criteri, i els fills aprendran a construir relacions de xantatge com a víctimes o victimaris, per a la resta de la vida. D'altra banda, la negativa a relacionar-se amb el progenitor no custodi els permet traure'l dels seus interessos quotidians i els evita tenir sentiments de culpa per la «traïció». El corol·lari d'aquesta negació és l'atribució de la funció parental a una nova parella conjugal, de dret o de fet. En aquest punt hem de recordar que la nova parella d'un progenitor pot exercir funció de pare, o de mare, però mai no serà el pare o la mare, ja que en qualsevol moment poden ser substituïts per una altra nova parella; en tot cas són **progenitors contingents**. Tant l'alienació com la suplantació són situacions greus per als menors, poden ser constitutives, com qualsevol SAP, de maltractament infantil.

Si el progenitor no custodi manté el vincle amb els fills, a pesar de totes les dificultats i dels rebutjos explícits, és possible que, amb el temps, els fills puguin anar recuperant la confiança en la relació, ja que no han sigut abandonats ni temen ser mereixedors de càstig. Però no és tan senzill: el **temps de latència** —noteu que la percepció de la seua durada és subjectiva, diferent per als infants i per als adults— implica un gran estrès i angoixa per als fills, que poden no ser capaços d'esperar a comprovar si realment han estat perdonats o si, algun dia, poden arribar a ser castigats, agreujat pel fet que el progenitor custodi planteja l'alienació com la forma de protegir-los. En la mesura que la relació amb tots dos progenitors no siga protegida per les diverses administracions i l'alienació parental no siga reconeguda com una forma de maltractament infantil, només el convenciment i la coherència del progenitor no custodi pot preservar el vincle, si bé probablement serà necessari que, per elaborar el seu conflicte, els fills disposen del suport d'un psicòleg.

No cal recordar les raons per les quals els fills necessiten d'ambdós progenitors per créixer com a persones sanes, en l'aspecte personal i en el social, fins i tot en el físic. Això no obstant, la «naturalitat» amb què la major part de les sentències judicials atribueixen les custòdies exclusives a les mares, ens suggereix que es considera innocu per als fills l'allunyament, o l'eventual absència, de la figura del pare. Cal incidir en el lloc de la figura paterna en la redefinició de les relacions coparentals. Si el pare és percebut pels fills com a mancat de «poder», incompetent, o és qüestionat sistemàticament per la mare, és possible que busque la confiabilitat en unes altres persones percebudes com a més estables (noves parelles, parents, etc.), fins i tot entre els líders dels seus grups d'iguals.

Quant al fet que s'assigne d'una manera massiva la custòdia exclusiva a les mares, és evident que correlaciona perfectament amb els pressupòsits masculistes de la família patriarcal pel que fa a l'assignació rígida de rols. El benefici que n'obtenen no va més enllà d'un **benefici secundari**; el cost del que obtenen és molt major que el benefici. Per cuidar els fills adequadament, les mares han de cuidar-se i respectar-se com a dones, persones, etc. Des de l'aprovació de la llei del divorci, hi ha una tendència clara a la coresponsabilització dels progenitors: n'és una prova que progressivament és major l'equilibri entre els temps de convivència que assignen els jutges amb cada progenitor, amb una tendència inequívoca cap a la custòdia compartida, encara que hi haja entre els jutges una resistència explícita a anomenar-la d'aquesta manera.

Les estratègies per obstaculitzar que els fills es relacionen amb un dels progenitors pot arribar a constituir algunes de les diverses síndromes d'alienació parental: **SAP**, seg. Gardner, *folie à deux*, *síndrome de Medea*, *síndrome del progenitor maliciós*, *síndrome SAID (Sexual Abuse In Divorce)*, *síndrome de Münchhausen per terceres parts*, *progenitors abductors dels fills*, etc. Observeu que considerem la possibilitat que ambdós progenitors implementen estratègies alienadores respecte de l'altre progenitor, encara que, evidentment, siga aclaparadorament major la prevalença entre els custodis, en la pràctica, les mares. No podem deixar d'esmentar que, en alguns casos, les decisions i les actuacions de les administracions poden ser coadjuvants en la producció d'aquestes síndromes.

No disposem de l'espai necessari, però volem deixar clar que l'absència d'un dels progenitors pot tenir conseqüències greus sobre el futur dels fills, com ara fracàs escolar, esdevenir víctimes o victimaris d'abusos de tot ordre, assumir conductes antisocials, fins i tot psicopatologies o, senzillament, jutjar-se incapaçs de ser estimats i d'estimar.

FILLS, COPARENTALITAT I VIA CONTENCIOSA

Per a la major part dels ciutadans i de les ciutadanes, una entrevista amb un jutge és una situació extraordinària, d'una gran intensitat cognitiva i emocional.

L'enquadrament físic i el poder que manifesten els jutges, escenificat pels formalismes dels operadors de l'administració de justícia –funcionaris i professionals–, els produeix una forta inhibició, ja que saben que la decisió d'aquest determinarà el futur de la seua vida.

Si per als adults aquesta és una experiència extraordinària, per als menors és molt més greu, ja que no disposen de cap altra informació que la que els donen els progenitors. Cada progenitor els informa segons les seues experiències i interessos sobre qui és el jutge, quina és la seua funció, què suposa que li preguntarà en l'entrevista, així com del que volen que ells relaten al jutge i de la importància de la seua declaració, per al futur de la relació entre ells.

El Codi Civil –CC– preveu la manera com els fills són oïts pel jutge, quan aquest ha de prendre les mesures que estime més convenients per al benestar dels menors. Sobre la base de la narració dels menors, el jutge pot concloure que la seua resistència a relacionar-se amb el progenitor no custodi és prou raó per suspendre les relacions dels fills amb aquest. Així es confirma el pitjor dels escenaris per als fills, que la seua entrevista amb el jutge cause la pèrdua del vincle amb un dels seus progenitors. Si, com hem dit, els progenitors colonitzen la narració dels fills, els jutges hauran de considerar aquest factor a l'hora de prendre decisions, ben entès que la pèrdua del vincle amb un dels progenitors és disfuncional i iatrogènica, siga en els ordres personal, familiar o social.

L'entrevista dels fills amb el jutge implica la seua inclusió com a actors en el conflicte per la transcendència que el jutge li done per prendre decisions sobre la seua relació amb cadascun dels progenitors. El valor atribuït del testimoni dels fills i l'eventual coincidència amb el veredict judicial pot comportar l'atribució d'un valor preeminent sobre les expectatives dels progenitors, eventualment, la parentalització sobre els progenitors. Des del punt de vista de les jerarquies, la responsabilitat de l'entrevista amb el jutge s'hauria de reservar exclusivament als progenitors. Aquesta perversió de rols dins la família no és innòcua i sí que és una font d'angoixa que tindrà conseqüències greus sobre la seua interiorització de l'imprescindible concepte de **jerarquia**, no solament en l'àmbit familiar sinó també en les maneres de construir les seues relacions amb «els altres», és a dir, de socialitzar-se.

D'acord amb les informacions rebudes sobre el seu poder, els fills atribueixen als jutges la virtualitat de resoldre el conflicte a favor d'un progenitor o de l'altre. Si el jutge arriba a ser capaç de resoldre el conflicte, situarà els menors davant una paradoxa amb una conseqüència doble. D'una banda, se sentiran rescatats del conflicte de lleialtats en què se senten però, alhora, percebran els progenitors com a **incompetents i heterònoms**, ja que, en contra del que esperen, no són ells –junts o separats– els qui prenen les decisions últimes sobre la seua cria i benestar, sinó una persona aliena a la família. Els fills aprenen que els progenitors depenen de l'administració de justícia per resoldre els conflictes que, en les famílies dels amics i companys, resolen els progenitors.

En la via contenciosa, els progenitors dediquen els millors esforços i recursos a vèncer l'altre, encara que per aconseguir-ho hagen de deixar d'atendre els fills i passen a fer-ho del seu conflicte, sabent que les resolucions judicials només poden satisfer les demandes d'un d'ells. Una vegada dictat el veredict, el «vencedor» se sent refermat en la seua decisió de delegar el conflicte coparental al jutge i reforçada la seua posició enfront de l'altre, el «perdedor». Reactivament, aquest pot atribuir el seu fracàs a un mal assessorament, o millor encara, que no s'ha fet justícia. En conseqüència buscarà alguna manera de rescabalar-se, en una altra instància o en un altre procediment, a fi d'obtenir la seua quota de legitimació pública com a bon progenitor, encara a preu d'entrar en escalada simètrica.

LES APORTACIONS DE LA MEDIACIÓ

L'objecte de la via contenciosa és imposar una solució al conflicte que se li planteja; el de la mediació és ajudar els progenitors a trobar solucions satisfactòries per a ambdós. D'altra banda, el caràcter «alegal» de la mediació li confereix major flexibilitat per atendre els conflictes que les lleis no poden regular. Aquesta és la base que pugua oferir, entre d'altres, els avantatges següents sobre la via contenciosa:

- Major satisfacció dels termes de l'acord final.
- Consciència que ambdós han obtingut majors beneficis, en els assumptes importants (per a cadascun) i que ambdós han renunciat als accessoris.
- Lliure elecció del mediador.
- Brevetat en el temps.
- Economia.
- Simplificació del procés (l'administració de justícia també se'n beneficia).
- Evita que els fills hagen d'intervenir com a actors.
- Possibilitat d'acords parcials o temporals.
- Possibilitat de revisar l'acord final.
- Incloure nous assumptes, una vegada iniciat el procés.
- Inexistència d'arxiu de proves.
- Els progenitors poden acordar la manera d'explicar com organitzaran la vida familiar postdivorci. Els poden anar informant dels acords que van prenent.
- *Empowerment* de les parts, etc.

La mediació familiar és un procés de consecució d'acords. El primer és acceptar la possibilitat que aquest recurs els siga útil; després han de convenir en el seu interès a exercir la **coparentalitat** amb competència i resoldre, d'una manera col·laborativa, els conflictes actuals i els que es presenten en el futur.

Segons l'orientació amb què s'enfoca la mediació, el seu objectiu pot ser la consecució d'acords (**Harvard**), o bé ajudar els clients a adquirir les competències per gestionar el conflicte amb més autonomia (**transformativa**). Durant el procés de negociació, el mediador es manté com a tercer davant del conflicte plantejat; d'una manera explícita i implícita reitera als clients que la seua funció és ajudar-los, no proposar solucions.

Durant aquest procés, el mediador els ajuda a transformar **definicions rígides i lineals del conflicte** en d'altres de més **flexibles, circulars i complexes**, a transitar de les **posicions** (el que creuen que volen aconseguir) als **interessos** (el que realment volen), a acceptar la legitimitat que l'altre també se sent guanyador (substituir el discurs **jo guanye, tu perds** pel discurs **jo guanye, tu guanyes**), a apuntar cap al futur de la relació i no cap al passat, etc. Amb això se'ls facilita col·laborar en la creació d'una **narració compartida** com a marc per negociar d'una manera **col·laborativa** els assumptes concrets que els interessin i deixar d'esforçar-se a detectar els defectes de l'altre. Quan ambdós accepten que comparteixen el mateix problema i que els beneficis que pugua obtenir l'altre reforcen i estableixen els seus propis, estaran més disposats a col·laborar entre ells en la cerca de solucions satisfactòries per a ambdós i, especialment, per als fills. En conclusió, les relacions coparentals seran més saludables i satisfactòries en tots els sentits i les conseqüències d'aquesta forma de relació donarà als fills confiança, estabilitat i seguretat envers ambdós progenitors.

En mediació, els progenitors poden explicar als fills que assisteixen junts a les sessions per acordar la manera com organitzaran les relacions familiars; una vegada es produïska el divorci, es presenten davant els fills com a socis per trobar les millors solucions per preservar les relacions amb tots dos. L'elaboració de les narracions en el context de la mediació els dóna coherència entre elles, amb això es facilita als fills a tenir confiança en ells d'una manera nova. Per contra, quan trien la via contenciosa, les narracions són contradictòries, per tant menys confiables, i els fills es veuen obligats a triar entre la narració d'un progenitor o de l'altre. En el primer cas **col·laboren**, en el segon **competeixen**.

En acabar la mediació, és freqüent que els clients diguen que ha estat la primera vegada que s'han sentit veritablement atesos, escoltats i compresos entre ells. No utilitzen el terme, però és evident que es refereixen a comunicar-se d'una manera **empàtica**. La qualitat de la comunicació està directament vinculada amb l'ambient neutral, proactiu i respectuós en què es realitzen les sessions, del qual és responsable el mediador.

El fet que els progenitors es definisquen com els gestors de la resolució del conflicte, els restitueix la **solidaritat** sobre la seua funció parental i coparental, els millora l'**autoestima** i la imatge davant ells mateixos, davant «els altres» i, per descomptat, davant els fills. Es redefeixen com a pares **competents i autònoms**, decidits a col·laborar en la cura dels fills. Això és el millor que pot passar als fills, els progenitors dels quals s'han divorciat.

CONCLUSIÓ

El debat **Mediació voluntària o mediació obligatòria?** ja s'ha resolt en uns altres estats del nostre entorn sociopolític. La solució adoptada és intermèdia i consisteix a obligar els progenitors a assistir a una primera sessió informativa. Una vegada han rebut la informació, poden renunciar a utilitzar el recurs. Cal dir que la major part d'ells accepta voluntàriament participar en el procés de mediació. Això no obstant, totes les lleis de mediació familiar aprovades a Espanya han optat per la voluntarietat estricta. Aquesta voluntarietat implica en la pràctica el rebuig precoç de la mediació, ja que per a ells els comporta gestionar personalment el conflicte amb la persona amb qui s'han declarat incapaços d'aconseguir-ho. Els és més còmode delegar en el seu advocat i en el jutge, no valoren els costos de tot ordre que els representa aquesta decisió.

L'article 158.3 del CC permet al jutge prendre les decisions que considere necessàries per salvaguardar el benestar del menor, per tant pot ordenar als progenitors que assistisquen a aquesta sessió informativa. En funció de com els informe sobre el recurs, quina informació els transmeta i el tarannà amb què ho faça, evocarà en els cònjuges una millor disposició a participar en el procés; sens dubte, aquesta és la millor derivació. No podem obviar la importància que l'advocat abone aquesta proposta o la qüestione. Cal recordar que l'índex d'èxit dels processos de mediació és el mateix, tant si les persones interessades hi acudeixen voluntàriament o per manament judicial.

Ja hem esmentat que el CC estableix que els jutges poden convocar els menors a declarar, quan consideren que tenen ús de raó o, en tot cas, a partir dels dotze anys. Això no obstant, en mediació, la major part dels professionals consideren improcedent que participen en el procés, d'aquesta manera se'ls manté exempts del procés de negociació entre els progenitors. Els progenitors són els únics que de veritat coneixen les raons del conflicte i, per tant, són els únics que poden trobar solucions veritablement satisfactòries per a tots els membres de la família.

Els progenitors són en tot moment **coresponsables** de la cria dels fills, encara que es divorcien com a esposos. És evident que una parella conjugal pot concloure aquest vincle, ja que es fonamenta en la seua voluntat de conservar aquest vincle. No passa el mateix amb les relacions coparentals que són definides per l'existència dels fills. Quan una parella coparental se separa, els fills no sofreixen tant per la separació física sinó per l'angoixa que els produeix la incertesa de continuar sent estimats per ambdós progenitors.

Per créixer sans (en els aspectes psíquics, físics i socials), els fills necessiten uns pares que els cuiden i els estimen incondicionalment i en els quals poder confiar, que els servisquen de referències estables i que compartisquen l'interès a cuidar-los, que siguin responsables en les seues relacions parentals i

col·laboradors en les coparentals, que els oferisquen seguretat en els moments difícils i que els ajuden a viure les crisis, com a moments de creixement, sense angoixa.

Aquesta és la bondat de la mediació en els conflictes coparentals: evitar que els fills siguen implicats com a actors d'un conflicte que no han creat ells, i que els progenitors es responsabilitzen de la seua resolució, es rescaten mútuament com a tals i que dediquen les seues energies i recursos a cuidar-los, a estimar-los i que aquests se senten lliures de rebre amor i de donar-ne.

REFERÈNCIES

- CALCATERRA, R. (2002): *Mediación estratégica*. Barcelona, Gedisa.
- CORNELIUS, H. i S. FAIRE (1995): *Tú ganas yo gano*. Madrid, Gaia.
- DIEGO VALLEJO, R. i C. GUILLÉN GESTOSO (2008): *Mediación: Procesos, tácticas y técnicas*. Madrid, Pirámide.
- EISLER, R. (2006): *El cáliz y la espada*. Barcelona, Cuatro Vientos.
- PARKINSON, L. (2005): *Mediación familiar. Teoría y práctica: Principios y estrategias operativas*. Barcelona, Gedisa.
- PÉREZ I MONTIEL, J. (1998): *La Mediación Familiar*. Curso sobre Resolución Alternativa de Conflictos. València, Consejo General del Poder Judicial, Subsecretaría de Justicia de la G.V.
- (2003): «Le droit de garde monoparental dans les familles binucléaires», en Y. Morhain i Jean Pierre Martineau (comps.): *Violences familiales*. París, L'Harmattan.
- REDORTA I LORENTE, J. (2004): *Cómo analizar los conflictos*. Barcelona, Paidós, Col. Mediación, Vol. 12.
- SIX, J. F. (1997): *Dinámica de la mediación*. Barcelona, Paidós, Col. Mediación Vol. 5.